

Hombres haga quien quiera hacer pueblos!

Se pelea mientras hay por qué, ya que puso la naturaleza la necesidad de justicia en unas almas y en otras la de desconocerla y ofenderla.

Los pueblos no se rebelan contra las causas naturales de su malestar, sino contra las que nacen de algún desequilibrio o injusticia.

Cuando se vive en villanía, no hay mas que un pensamiento honrado, que ha de morder el corazón hasta que estalle y triunfe, y de quemarlo como una liaga, y de despertar-lo en el reposo inmerecido; y es de echar la villanía abajo.

Las etapas de los pueblos, no se cuentan por sus épocas de sometimiento infructuoso sino por sus instantes de rebelión.

No hay para odiar la tiranía, como vivir bajo ella.

Sobre cimientos de cadáveres recientes y de ruinas humeantes, no se levantan edificios de cordialidad y de paz.

El déspota cede a quien se le encara, con su única manera de ceder, que es desaparecer; no cede jamás a quien se le humilla.

Pesan mucho sobre el corazón del genio honrado, las rodillas de todos los hombres que la doblan.

Peró ara, no cal mirar enrera per trobar grans fets històrics. Els fets d'aquests dies són ben densos i intensos. Vivim un moment crucial de la història de Catalunya. Hi ha una pila de coses, d'institucions i d'homes que es troben a l'acabament. Es clou tot un període de catalanisme. Cau la Generalitat amb la seva mitja autonomia inicial, que ha estat reduïda a poc menys que ros d'ençà que el Govern de la República s'instal·la a Barcelona. I tornem a un període -potser molt llarg, potser molt curt- d'accentuat unitarisme espanyol, segurament el de més accentuat unitarisme que mai hi hagi hagut en la vida del nostre poble. Catalunya, és una nació d'història trencada i dolorosa. Ha passat els segles edificant amb esforç enorme una organització política, un règim de llibertat, i una rica economia, que s'han esfondrat una, dues i tres vegades, per la violència o per l'astúcia dels enemics.

La certitud que la guerra és perduda, que Catalunya cau novament, m'oprimeix el pit, però em fa veure amb major claredat la tragèdia històrica del poble català. La meua generació, que ha viscut sota el signe cabdal del catalanisme renaixent, és cruelment colpida per aquesta immensa decepció que li ha estat reservada. Ens havíem il·lusionat massa. Crèiem massa en la força pròpia i en el respecte alié. Havíem acceptat totes les declamacions líriques i totes les declaracions d'amor. Davant qualsevol paraula castellana afalagadora ens sentíem commoguts i agermanats. (Ens cal confessar que els catalans som ingenus, molt més ingenus que els castellans). A cada ressonant discurs parlamentari dels nostres dirigents, a cada gran miting i a cada victòria electoral ens creiem prop de la realització del nostre programa. Posàvem el desig en el lloc de la realitat i vivíem, políticament, en un món imaginari.

.....
Jurament de l'exiliat.- Ara que Catalunya ha caigut, trencada, esclafada, vençuda per la força; ara que volen esborrar el seu nom de la geografia el seu idioma de la literatura, el seu amor dels cors; ara que Catalunya sembla que es desfai i desaparegui en el clot negre de la persecució i de l'odi; ara que centenars de milers de catalans han de sortir de la pàtria envaïda pels vells enemics i per enemics nous; ara que és una hora de dolor i d'amargor, el meu pensament nacional s'afirma amb més vigoria. Enmig del present desolat i tràgic, poso la meua esperança en els dies que vindran, en el drèt que triomfarà, en les llibertats que es restabliran, en la llengua que persistirà. No em descoratjo, no renuncio, no deserto. I somno en la més gran Catalunya la més gran pel territori, la més gran per la llibertat, la més gran per la civilització. De la màxima dissort, sortirà el definitiu redreçament de la nostra història, si els catalans sabem aprofitar, les duríssimes lliçons que hem rebut.

Treballar en tot alló que jo pugui, perquè ressorgeixi més sòlida, més próspera i més noble encara que abans- la pàtria caiguda. Aquest és, mentre el tren en marxa m'allunya de Perpinyà, el meu jurament de català nacional. Que tots els catalans exiliats facin i compleixin el mateix jurament i vindrà el dia que podrem alçar damunt la racobrada terra de Catalunya les nostres veus, la nostra bandera i el nostre ideal.

Del llibre d'A. Rovira i Virgili,
"Els darrers dies de la Catalunya
Republicana". Edicions de la Re-
vista CATALUNYA, Buenos Aires.
Volum IV.